

KALENTERIMAAILMAN KUULUMISIA No 16 ★ Syksy 2005

RUOTSIN AIKA + KESÄAIKA = SUOMEN LUONNOLLINEN AIKA

MIKAEL AGRICOLA
ALLAKANTEKIJÄNÄ S. 2

MINNA CANTH SAI
OMAN LIPUTUSPÄIVÄN
S. 3

KATRINA JA MUUT
HIRMUISET NIMET S. 4



Katrina vai Maria? Ei, vaan aikaisempi Floyd. (Kuva Nasa)

Tähtitieteilijät vastustivat aikanaan kesäajan käyttöönottoa, koska se vie puoleksi vuodeksi Suomen ajan hyvin kauaksi luonnon omasta valoisuusrytmistä. Kesäaikaan aurinko on etelässä vasta puoli kahden aikaan iltapäivällä eikä oikeaan aikaan kahdeltatoista.

Kesäaika otettiin kuitenkin käyttöön, koska sen puolesta puhui niin monta muuta asiaa (energiansäästö, yhteistyö Keski-Euroopan suuntaan). Nykyään kesäaika perustuu EU:n direktiiviin. Vuodesta 1996 alkaen kesäaika on ollut voimassa maaliskuun lopulta lokakuun lopulle eli seitsemän kuukautta vuodesta.

Toisaalta Suomessa on puhuttu myös Keski-Euroopan aikaan siirtymisestä. Kun sitä on menneinä vuosikymmeninä pohdittu, se on tuntunut myös luonnonvastaiselta, koska (talviaikaan) keskipäivän hetki siirtyisi Suomessa kello 11:n ja 12:n välille.

Tamperelainen Markus Kaila on nyt laskeskellut, mitä aikavyöhykkeen siirto merkitsisi tämänpäiväisessä tilanteessa.

"Siirtyminen Ruotsin aikaan merkitsisi sitä, että Turussa aurinko olisi etelässä [kesällä] klo 12.31 ja [talvella] 11.31, Helsingissä klo 12.20 ja 11.20 ja Lieksassa 12.00 ja 11.00", Kaila kirjoittaa.

"Tämän mukaan ei edes Suomen itäisintä kolkkaa tässä edustava Lieksa joutuisi nykyistä kauemmaksi luonnollisesta aurinkoajastaan. Ja jos tarkkoja ollaan, niin Lieksakin oikeastaan siirtyisi lähemmäksi nykyistä oikeaa aurinkoaikaansa ottamalla huomioon se, että kesäaika on käytössä seitsemän kuukautta eli suurimman osan vuodesta.

"Tampereen vinkkelistä tarkasteltuna päästään niinkin hauskaan lopputulokseen, että nykyisin aurinko on etelässä yo. tavalla keskimäärin määriteltynä tasan klo 13.00, mutta siirtyminen Ruotsin eli Keski-Euroopan aikaan merkitsisi sitä, että aurinko olisi etelässä: yllätys, yllätys klo 12.00!"

Näinhän se on: kaksi "luonnotonta" aikasiirtoa (kesäaika ja Keski-Euroopan vyöhyke) veisi Suomen askeleen verran "luonnollisempaan" suuntaan!

Mutta edes Keski-Euroopan aikaan siirtymisellä ei saada ihmisen rytmiiä kohdalleen: ihmiset valvovat joka tapauksessa iltamyöhään eivätkä enää nykyisessä keinovalaistussa maailmassa suostu elämään auringon rytmien mukaan. Tämä olikin kesäaikaan siirtymisen pääperuste: edes yksi pimeä tunti saatiin vaihdetuksi valoisaan tuntiin. ☺



Kalenterimaailman kuulumisia ISSN 1455-8823
Almanakkatoimiston tiedotuslehti ilmestyy 2 kertaa vuodessa
Vastaava toimittaja Heikki Oja
Julkaisija Helsingin yliopiston Kehityspalvelut Oy,
Yliopiston almanakkatoimisto
PL 14 (Kopernikuksentie 1), 00014 Helsingin yliopisto
Puh. (09)1912 2942 Faksi (09)1912 2917
Sähköposti almanakka@helsinki.fi
Internet <http://almanakka.helsinki.fi>
Tekstin lainaaminen on sallittua jos lähde mainitaan.



MIKAEL AGRICOLA ALLAKANTEKIJÄNÄ

Varsinaisten suomalaisten almanakkojen sarja alkaa vuodesta 1608, jolloin helsinkiläissyntyinen Sigfrid Aronus Forsius alkoi tehdä kuninkaan erikoisluvalla almanakkoja koko Ruotsi-Suomen valtakuntaa varten. Forsiuksen ja hänen seuraajiansa almanakat olivat koko 1600-luvun ajan ruotsinkielisiä, ja suomenkielisten almanakkojen sarja alkaa vasta vuodesta 1705.

Ennen 1700-lukua saattoi suomenkielinen väestö kuitenkin tutustua kalenteriin Mikael Agricolan Rukouskirjassa vuodelta 1544. Rukouskirja oli Agricolan pääteos ja

MIKAEL AGRICOLA (n. 1510–1557) ON SUOMEN KIRJAKIELEN ISÄ. HÄNEN SAAVUTUKSIINSA KUULUU MYÖS ENSIMMÄISEN SUOMENKIELISEN KALENTERIN JULKAISEMINEN RUKOUSKIRJASSA VUONNA 1544.

hänen toinen kirjansa (ensimmäinen oli ABC-kirja). Rukouskirja oli kirjoitettu papiston käyttöön, ja sen pääosana oli satoja rukouksia kirkkoja ja koteja varten.

Rukouskirjan alussa oli monikymmensivuinen kalenteriosuus. Osa sen tekstistä oli suomeksi, osa latinaksi (sillä papithan osasivat kaikki latinaa).

Kalenteriosuus alkaa nykyalmanakkojen tapaan kahdellatoista kuukausiaukeamalla, joista näkyy vuoden ja päivien kierto.

ROOMALAINEN AJANLASKU

Ohessa on näytteeksi tammikuun aukeama, josta voi tutustua 1500-luvun kalenterimailmaan. Latinan-



Tammikuun aukeama Mikael Agricolan Rukouskirjan kalenterista vuodelta 1544. Agricolan kalenterin kaikki kuukaudet löytyvät Yliopiston almanakkatoimiston verkkosivulta <http://almanakka.helsinki.fi>. Almanakka-arkistoon on tänä syksynä saatu sijoitetuksi kaikki tallessa olevat vanhat suomalaisalmanakat Forsiuksen 1600-luvun almanakoista nykypäivään. (Aukeama on kuvattu vuonna 1987 julkaistusta uudistetusta näköispainoksesta, joka on valmistettu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja WSOY:n yhteistyönä.)

kielisen kuukaudennimen jälkeen on teksti, joka nykysuomeksi kuuluu suunnilleen näin: "Tammikuulla on 31 päivää. Yön pituus 16 hetkeä. Päivän pituus 8 hetkeä. Aurinko nousee liki 8 ja laskee liki 4. Kuulla ompe 30 päivää." Tämä viimeinen kuu tarkoitti taivaallista kuuta, jonka jakso eli täydenkuun hetkien väliaika on noin 29,5 vuorokautta.

Päivänumeron jälkeen tulee päiväys kahdella muullakin tavalla. Ensimmäinen on roomalaisen ajanlaskun mukaan. Siinä on päivämäärä roomalaisin numeroin laskettuna taaksepäin kolmesta roomalaisesta kuukauden merkkipäivästä (Kalendae, Nonae, Idus).

Viikonpäivää ei Agricolan kalenterissa missään ilmoitettu nykyisenkaltaisella Ma-Ti-Ke-To-Pe-La-Surimpsulla, koska Agricolan kalenturia ei ollut tehty millekään kiinteälle vuodelle. Se oli "ikuinen kalenteri", jossa viikonpäivät piti itse määrätä. (Viikonpäivien alkukirjaimet tulivat almanakkoihimme vasta 1780-luvulla.)

Viikonpäivien määrääminen tapahtui sunnuntaikirjaimen avulla, joka on kuukausiaukeamalla neljännessä sarakkeessa. Sarakkeessa toistuvat kirjaimet A b c d e f g, ja kutakin nimenomaista vuotta varten sunnuntaikirjain katsottiin erillisestä taulukosta. Sekin löytyy Agricolan kalenterista sivulta 67, ja taulukossa on lueteltu tunnusluvut vuosille 1531–1555.

CISIOJANUS JA HYLÄTYT PÄIVÄT

Viidennessä sarakkeessa on vuoden päiviä koskeva muistisääntö, joka alkaa Ci-si-o-ja-nus-ep-ca... ja jatkuu läpi koko vuoden. Tämä sääntö piti sen ajan koululaisten opetella ulkoa, ja sen avulla opittiin muistamaan vuoden tärkeimpien päivien sijainti. Esimerkiksi tammikuulla ep tarkoitti Epifaniaa eli loppiaista, seuraava tavu ca tarkoitti Canutusta eli Knuutia, ja niin edelleen. (Oppilasparat!)

Ja Cisiojanuksen jälkeen on luetel-

MINNA CANTH SAI OMAN LIPUTUSPÄIVÄN

Helsingin yliopisto teki lokakuussa päätöksen, että Minna Canthin päivä 19.3. merkitään vuodesta 2007 alkaen kalentereihin liputuspäiväksi.

Esitys uudesta liputuspäivästä tuli sisäasiainministeriöltä, joka on jo kolmena vuonna määrännyt valtion virastot ja laitokset liputtamaan maaliskuun 19. päivänä Minna Canthin syntymäpäivän ja tasa-arvon kunniaksi. Koska liputuksesta oli saatu myönteistä palautetta, sisäministeriö teki Helsingin yliopiston almanakkatoimistolle ehdotuksen, että päivä merkittäisiin kalentereihin.

Almanakkatoimiston mielestä Minna Canthin päivä sopii hyvin almanakan muiden merkkipäivien joukkoon. Almanakkatoimisto oli yhteydessä myös Suomalaisuuden liittoon, joka huolehtii suomalaisesta liputuskäytännöstä. Suomalaisuuden liitolta ei ollut mitään Minna Canthin päivän merkitsemistä vastaan.

Niinpä Helsingin yliopiston rehtori



allekirjoitti päätöksen, että Minna Canthin päivä merkitään liputuspäiväksi yliopiston almanakkaan vuosikerrasta 2007 alkaen.

Uuden liputuspäivän virallisena nimenä on Minna Canthin päivä, tasa-arvon päivä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suosituksen mukaan päivän ruotsinkielinen nimi on Minna Canth-dagen, jämställdhetsdagen. ☺

tu tärkeät päivät. Nimipäiviä ei päivillä ole, sillä pyhimysten nimet muuttuivat nimipäiviksi vasta myöhempinä vuosisatoina. Mutta kaikki kiinteät kirkolliset juhlat ja tärkeimmät pyhimykset on kalenterissa mainittu. Tammikuulta löytyy esimerkiksi "felix pappi", "Maurus abboti" ja "Heyneriki (eli Henrik) Bispa".

Oikeanpuoleisimmassa reunassa on vielä kirjain, jonka avulla voidaan määrätä kuun vaiheet, kunhan vuoden tunnusluvut tiedetään.

Muutaman päivän kohdalla on kalenterissa musta tähti. Se on "hylätyn päivän" merkki. Nämä päivät olivat sen ajan astrologian mukaan huonoja päiviä, joina ei kannattanut aloittaa mitään töitä.

Kuukausiaukeaman lopussa on pikku runo kyseisestä kuukaudesta

sekä ohjeita terveelliseen elämään. Tammikuulla lukee (nykykielelle käännettynä): "Minun nimeni on tammikuu, jolla on kaksi päätä ja suu, vuosi minussa loppuu ja alkaa. Syö / juo / hakkaa hirssi ja alkua (?). Kylve ja kaikkea muuta tee, mutta verta älä jalasta laske. Tällä kuulla syömän pitää (niinkuin Almasar sanoo) inkivääriä, pippureita, caligot ja neilikkaa. Ja suurustamatta vähän viinaa, eikä mettä juoman, eikä pääsuonta iskemän, mutta maksasuonta, jos hätä käskää."

Kalenterinsa oikoluvun Agricola on selvästi jättänyt oppipojilleen, sillä kalenterissa on runsaasti painovirheitä sekä tekstissä että numeroissa. Esimerkiksi tammikuussa päivänumero 30:n tilalle onkin kirjoitettu 20. ☺



KATRINA JA MUUT HIRMUISET NIMET

Hieman epävarma naisääni soitti almanakkatoimistoon ja kertoi, että hänelle oli tullut eteen kysymys, johon hän ei tiennyt vastausta. Voisimmeko me auttaa? Kysymys oli, mitä ajankoh- taista yhteyttä on nimillä Katrina ja Maria. Kun muistutimme soittajaa, että Katrina oli vastikään iskenyt Yhdysvaltoihin ja Marian jäänteet suuntasivat juuri kohti Suomea, hän huokaisi: "Ai niin, myrskyjä" ja sulki kiittäen puhelimen.

Suomalaiset myrskyt on viime vuosina ruvettu nimeämään epävi- rallisesti sen päivän mukaan, jolloin ne alkavat tehdä tuhojaan. Maurit, Janinat ja Iidat ovat meikäläisistä uutisista tuttuja.

Atlantilla syntyvät pyörremyrskyt saavat nimensä etukäteen sovitusta listasta. Maailman ilmatieteen järjes- tö WMO on tehnyt valmiit nimilistat kuudelle vuodelle, ja tämän ajan kuluttua samat nimet käytetään uu- delleen. Ei kuitenkaan aivan kaikkia, sillä tuhoisimmat myrskyt saavat pi- tää yksilöllisen nimensä ja niiden ti- lalle valitaan uusi nimi.

Nimet otettiin käyttöön 1953, jol- loin listoilla oli vain naisten nimiä. Kun naiset vaativat myrskyillekin tasa-arvoa, on vuodesta 1979 lähtien listoilla ollut vuorotellen naisten ja miesten nimiä.

Yhden vuoden listalla on 21 ni- meä, ja jos myrskyjä syntyy enem- män, otetaan seuraavat nimet kreik- kalaisten aakkosten alusta. Esimer- kiksi päättyvänä vuonna on myskyjä syntynyt ennätysmäärä, ja siksi lop-



Hirmumyrsky Katrina lähestyy Yhdys- valtain etelärannikkoa. (Kuva Nasa)

puvuonna Karibian rantoja pyyhki- vät Wilman jälkeen Alfa- ja Beta- myrskyt.

Myrskyjen voima on yleensä ko- vimmillaan syksyllä, kun Atlantin vesien pintalämpötila on korkeim- millaan. Saa nähdä pääseekö ensi syksyn suuriin otsikoihin Kirk, Na- dine vai Tony. ☺

Ensi vuoden hirmumyrskyjen nimilista on seuraava:

Alberto	Leslie
Beryl	Michael
Chris	Nadine
Debby	Oscar
Ernesto	Patty
Florence	Rafael
Gordon	Sandy
Helene	Tony
Isaac	Valerie
Joyce	William
Kirk	